

Maria Sierocka-Pośpiech

(Archiwum Główne Akt Dawnych, Warszawa)

CELEBRANSI CHRZTÓW I ŚLUBÓW W PARAFII ŚW. JANA CHRZCICIELA W WARSZAWIE W LATACH 1583–1700 (NA PODSTAWIE KSIĄG METRYKALNYCH)*

Specyfiką parafii świętojańskiej, tak jak innych parafii w dużych ośrodkach miejskich w Rzeczypospolitej doby nowożytnej, była wielość i różnorodność posługującego w niej duchowieństwa. Poza duchowieństwem parafialnym, przy kościele św. Jana Chrzyciela w Starej Warszawie, który w 1406 r. zyskał rangę kolegiaty, rezydowali kanonicy i prałaci kapitulni. Święty Jan był też kościołem oficjała i wikariusza generalnego dla archidiakonatu warszawskiego diecezji poznańskiej¹. Odbywały się w nim synody dla duchowieństwa archidiakonatu. Od lat 60. XVII w. rezydowali w Warszawie biskupi poznańscy ze swymi dworami, a liczni biskupi polscy przebywali w niej okazjonalnie, chociażby ze względu na pełnione funkcje publiczne. Warszawa była siedzibą sądu konsystorskiego i innych urzędów kościelnych, rezydował w niej nuncjusz apostolski. Parafia św. Jan graniczyła „o miedzę” z dwoma innymi parafiami, nowomiejską (kościół Najświętszej Marii Panny w Nowej Warszawie) i świętokrzyską (kościół św. Krzyża na Krakowskim Przedmieściu), w których pracowało liczne duchowieństwo².

---

* Artykuł powstał na podstawie ksiąg metrykalnych chrztów i ślubów parafii św. Jana Chrzyciela w Starej Warszawie z lat 1583–1700, przechowywanych obecnie w Archiwum Archidiecezjalnym w Warszawie (dalej: AAW), ul. Dewajtis 3, zob. <http://archiwum.mkw.pl/zasob.html>; uprzednio księgi metrykalne tej parafii znajdowały się w archiwum parafialnym, w kancelarii kościoła św. Jana; zob. M. Sierocka-Pośpiech, *Stan zachowania mazowieckiej rejestracji metrykalnej XVII–XVIII w.*, „Przeszłość Demograficzna Polski”, nr 13, 1981, s. 141–144.

¹ Archidiakonat warszawski obejmował dekanaty: błoński, garwoliński, gąbiński, latowicki, liwski, mszczonowski, grójecki, piaseczyński, sochaczewski i warecki. Jego siedzibą początkowo był Czersk (stąd też nazwa archidiakonatu czerski), potem Warszawa; zob. J. Nowacki, *Dzieje archidiecezji poznańskiej*, t. 2, *Archidiecezja poznańska w granicach historycznych i jej ustrój*, Poznań 1964; H. Małecki, *Dwustulecie Kościoła Warszawskiego w zarysie*, „Warszawskie Studia Teologiczne”, t. 11, 1998, s. 11–50.

² Na temat warszawskich kościołów i parafii, zob. J. Łukaszewicz, *Opis historyczny kościołów parochialnych, kościółków, kaplic, klasztorów, szkółek parochialnych, szpitali i innych*

Na terenie stolicy osiadło kilkanaście zgromadzeń zakonnych męskich i żeńskich, w tym w najbliższym sąsiedztwie kościoła św. Jana — jezuita, a nieco dalej augustianie. Na dworze królów i królowych działali kaznodzieje i spowiednicy; duchowni byli zatrudnieni w kancelarii królewskiej. Według szacunkowych obliczeń Warszawę w badanym okresie zamieszkiwało około 30 tys. mieszkańców, a widoczną grupę wśród nich stanowiło duchowieństwo³.

W kolegiacie świętojańskiej w latach 1583–1700, jak wynika z wpisów w księgach metrykalnych parafii, śluby i chrzty celebrowało 283 duchownych⁴. Wśród nich 123 (43,5%) celebransów stanowili wikariusze parafii św. Jana, 43 (15,2%) prałaci i kanonicy kolegiaty, 24 (8,5%) mansjonarze kościoła św. Jana, a 17 (6,0%) prałaci i kanonicy z innych kościołów. Spośród wyższego duchowieństwa (biskupi, sufragani, oficjałowie etc.) celebransami było we wzmiankowanym okresie 15 (5,3%) duchownych. Śladowo zaznaczyli się w tej roli warszawscy zakonnicy — 10 (3,5%) duchownych. Ponadto celebransami bywali psalterzyści (12 duchownych — 4,3%), altaryści (5 duchownych — 1,7%) oraz inni duchowni parafialni (8 — 2,8%) i pozaparafialni (26 — 9,2%).

Działalność duszpasterska w parafii świętojańskiej, w tym również udzielanie sakramentów chrztu i małżeństwa spoczywała na duchowieństwie parafialnym, proboszczu (którym był dziekan) i wikariuszach. Zostało to wyraźnie określone w akcie erekcyjnym kolegiaty w 1406 r., co zatwierdziła Stolica Apostolska w 1444 r. Do zadań wikariuszy należała zarówno posługa duszpasterska, jak i czynności administracyjne. Było to więc sprawowanie sakramentów, nauczanie prawd wiary, jak też prowadzenie ksiąg metrykalnych. Wikariusze w kolegiacie św. Jana byli zrzeszeni w korporacji — kolegium. Powoływanie kolegiów wikariuszy w kapitułach kolegiackich i katedralnych wynikało z praktycznego zapotrzebowania; zastępowali oni członków kapituły, kanoników i prałatów,

---

zakładów dobroczynnych w dawnej diecezji poznańskiej, t. 1–3, Poznań 1838; F. K. Kurowski, *Pamiętki miasta Warszawy*, t. 1–3, z rękopisu wydał E. Szwanowski, „Materiały do dziejów sztuki i kultury”, nr 14, Warszawa 1949; J. Bartoszewicz, *Kościół warszawskie rzymsko-katolickie opisane pod względem historycznym*, Warszawa 1855 (reprint: Kraków-Warszawa 1989). Publikacje te, wobec bezpowrotnego zniszczenia wielu źródeł rękopiśmiennych w 1939 i 1944 r., dotyczących kolegiaty św. Jana, są w dalszym ciągu wykorzystywane przez badaczy. Z nowszych opracowań zob. J. Nowacki, op. cit., s. 340–349, 519–521, 601–604; L. Królik, *Kapituła kolegiacka w Warszawie do końca XVIII wieku*, Warszawa 1990. Zob. też S. Litak, *Parafie w Rzeczypospolitej w XVI–XVIII wieku. Struktura, funkcje społeczno-religijne i edukacyjne*, Lublin 2004.

³ Zob. M. Bogucka, A. Zahorski, *Warszawa w latach 1526–1795*, Warszawa 1984, s. 15–19, 188–190. Od końca XVI w., po przeniesieniu stolicy do Warszawy, parafia staromiejska stała się również parafią rodziny królewskiej.

⁴ Wszystkie dane liczbowe podane w artykule są obliczeniami własnymi autorki, sporządzonymi na podstawie informacji z ksiąg metrykalnych ślubów i chrztów parafii św. Jana (AAW). Są to Libri copulatorum (księgi zaślubionych) z lat: 1583–1621 (dalej: Lib. cop. 1), 1621–1647 (dalej: Lib. cop. 2), 1647–1657 (dalej: Lib. cop. 3), 1657–1662 (dalej: Lib. cop. 4), 1663–1673 (dalej: Lib. cop. 5 — jest to maszynopisowa kopia oryginału, zaginionego w latach 60. XX w.), 1673–1689 (dalej: Lib. cop. 6), 1689–1702 (dalej: Lib. cop. 7) oraz Libri baptizatorum (księgi ochrzczonych) z lat 1584–1601 (dalej: Lib. bapt. 1), 1602–1615 (dalej: Lib. bapt. 2), 1632–1639 (dalej: Lib. bapt. 3), 1640–1649 (dalej: Lib. bapt. 4), 1649–1659 (dalej: Lib. bapt. 5), 1659–1668 (dalej: Lib. bapt. 6), 1669–1678 (dalej: Lib. bapt. 7), 1679–1688 (dalej: Lib. bapt. 8).

w ich obowiązkowej służbie liturgicznej⁵. Działalność kolegium była unormowana przepisami — statutami (statuty nadano warszawskiej korporacji wikariuszy w 1573 r.). Nad właściwym wypełnianiem zadań przez wikariuszy czuwał wicedziekan, mianowany przez dziekana, który był przełożonym kolegium. Wikariusze zamieszkiwali własny dom na ulicy Dziekania wybudowany w 1541 r. z funduszu biskupa Jana Lubrańskiego⁶. Biskup Wojciech Jastrzębiec w akcie erekcyjnym kolegiaty ustanowił dwa wikariaty uposażone na dobrach Tarczyna i Warki. W 1416 r. książę Janusz Mazowiecki uposażył 60 grzywnami z przewozu pod Wyszogrodem dwa wikariaty kolegiackie; w tym samym roku powstały dwa wikariaty ufundowane przez warszawskiego dziekana Jana Peregrinusa (także proboszcza św. Jana), a kolejne dwa utworzono z funduszu kanoników warszawskich. W sumie w kolegiacie w badanym okresie było minimum 6 wikariuszy. Ich liczba ulegała zmianom, co miało różne przyczyny, w tym i tę, jak piszą historycy kościoła, że istniała praktyka, iż prałaci i kanonicy kolegiaccy (też katedralni) dążyli, by przy ich kościołach było tyle wikariatów ile prałatur i kanonii. Nie zawsze udawało się to zrealizować ze względu na brak funduszy na uposażenie. U św. Jana wikariusze byli uposażeni przez dziekana i kustosza oraz prepozyta (proboszcza), występując w księgach metrykalnych jako *vice-decanus*, *vicecustos* i *vicepraepositus*. Należeli do nich m.in. Adam ze Słupska (wikariusz od 1612 r., od 1644 r. występujący w aktach z tytułem wicedziekana, związany z kolegiatą do 1655 r.) oraz Andrzej Błoński (z Błonia, Błonensis) pracujący w parafii, z przerwami, ponad 50 lat, od 1605 r. Od 1607 r. określany był jako wicekustosz, w 1647 r. został zaś wikariuszem wieczystym (*vicarius perpetuus*)⁷. W latach 1626–1627 tytułem *vicepraepositus* był określany w metrykach ślubu ks. Andrzej Pierzchała⁸.

Część wikariuszy, tak zwani *vicarii perpetui*⁹, utrzymywała się z dochodów płynących z fundacji prywatnych, których byli często wieczystymi beneficjentami. W XVII w., decyzją biskupa poznańskiego Jana Wężyka, miało być w kolegiacie 13 wikariuszy. Z kolei notatka w księdze chrztów z 1656 r. mówi

⁵ O kolegiach wikariuszy w kapitułach zob. L. Królik, op. cit., s. 112–113; M. Różański, *Duchowieństwo parafialne archidiekanatu uniejowskiego w XVIII wieku*, Łódź 2010, s. 62–65.

⁶ F. K. Kurowski, op. cit., t. 1, s. 22; L. Królik, op. cit., s. 112.

⁷ Tytułu *vice-decanus* używał też wikariusz Jan z Bydgoszczy (1613–1628), a Wojciech Czelęcki (1622–1656) posługiwał się tytułem *vicecustos*. Ogółem w księgach metrykalnych udało się zidentyfikować 19 wikariuszy posługujących się jednym z tych dwóch tytułów. Jak pisał L. Królik (op. cit., s. 62, 112), z upływem lat, na skutek częstych absencji kanoników spowodowanych wykonywaniem obowiązków państwowych i kościelnych oraz kumulacją beneficjów, wytworzyła się praktyka wyręczania się zastępcami, którymi byli wikariusze kolegiaccy; o kumulacji beneficjów, ich przyczynach i konsekwencjach, zob. M. Różański, op. cit., s. 36–44; S. Litak, op. cit., s. 150.

⁸ AAW, Lib. cop. 2, s. 138.

⁹ W księgach metrykalnych urodzeń i ślubów pojawiło się 14 celebransów z określeniem *vicarius perpetuus*. Byli to: Andrzej Błoński, też de Błonie, Błonensis (1605–1655), Wojciech Czelenczki (1622–1657), Jan Zachariasz Golanowski (1689–1700), Mateusz Gorzeński (1663–1681), Stanisław Jodłowski (1643–1654), Jan Liszewski (1682–1698), Maciej Jan Lachermund (1689–1700), Wojciech Mazurkiewicz (1641–1654), Maciej Nowakowicz (1679–1700), Wojciech Opalski (1678–1693), Bartłomiej Obelski Przybyszewicz (1657–1661), Stefan Poździesz (1642–1673), Adam Władysław Sienkiewicz (1656–1684), Wojciech Zakroczymenis (1588–1594). AAW, Lib. cop. 1–7; Lib. bapt. 1–8.

o 36 księżach skupionych w trzech istniejących wówczas w kolegiacie kolegiach: wikariuszy, mansjonarzy i psalterzystów, nie precyzując jednak ile liczyło wówczas każde z nich¹⁰.

W kościele św. Jana wikariusze tworzyli związek zwany *collegium vicariorum*, inaczej *capitulum minus*, z wybieralnym seniorem i pod zwierzchnictwem dziekana kapituły kolegiackiej. Przez kilkanaście lat obowiązki starszego kolegium wikariuszy (od lat 70. XVII w.) pełnił Adam Władysław Sienkiewicz, wikariusz w św. Janie od lat 50. XVII w., posiadający jednocześnie prebendy plebańskie w Pęczycach i Żbikowie. Duchowny ten pełnił także funkcję kapelana króla Jana Kazimierza i był altarystą w kaplicy królewskiej. Ponadto był instygatorem konsystorza warszawskiego i dworu biskupa poznańskiego. Posiadał tytuł pisarza apostolskiego. Seniorem kolegium w latach 90. XVII w. był Jan Maciej Nowakowicz, którego wikariat był z fundacji kustosa kolegiaty warszawskiej.

Ogółem w badanym okresie w księgach metrykalnych odnotowano 19 seniorów kolegium wikariuszy. Próba obliczenia liczby czynnych wikariuszy u św. Jana, szacowana tylko na podstawie informacji o sprawowanych przez nich obowiązkach celebransów sakramentów, nie jest oczywiście w pełni miarodajna. Liczona dla XVII w. wynosiła od 2 do 12 duchownych rocznie, przy czym liczby te ulegały znacznym wahaniom w poszczególnych latach¹¹. Wahania te nie dziwią bowiem liczba czynnych wikariuszy zależała od różnorodnych czynników, w tym takich jak: kumulacja beneficjów¹², co wiązało się z częstą nieobecnością w parafii, częstotliwości wyznaczania duchownego na celebransa, a także od liczby udzielanych chrztów i ślubów w ciągu roku. W latach spokoju i prosperity miasta liczba chrztów i ślubów wyraźnie wzrastała, malała zaś w okresach zagrożeń — epidemii, wojen i innych klęsk elementarnych. Udzielanie chrztów odbywało się w zasadzie przez cały rok (nie było wyznaczonych dni do ich udzielania), ślubów zaś, z wyłączeniem okresu Adwentu i Wielkiego Postu. Starano się nie udzielać chrztów i ślubów podczas większych świąt kościelnych, w tym parafialnych, choć zdarzały się od tych zasad odstępstwa. Kumulacja chrztów u św. Jana następowała wiosną i jesienią, ślubów zaś latem i w karnawale, gdy udzielano ich od kilku do kilkunastu dziennie¹³.

¹⁰ AAW, Lib. bapt. 5, s. 258.

¹¹ Liczebność kolegium wikariuszy w 2. połowie XVI w. obliczona przez L. Królika na podstawie wypisów W. Knapieńskiego (Notaty archiwalne, wypisy z akt Konsystorza Warszawskiego odnoszące się do parafii dawnego archidiakonatu warszawskiego i do historii kościołów warszawskich, mps w bibliotece Wyższego Metropolitalnego Seminarium Duchownego w Warszawie) i akt biskupich wahała się od 6 do 11 wikariuszy, zob. L. Królik, op. cit., s. 113. Przyczyny tego wzrostu są nieznanne; być może — jak pisał autor — pomyłkowo do grona wikariuszy zaliczono innych prebendarzy.

¹² Plebanami byli: wikariusz Adam Władysław Sienkiewicz, Maciej Hebdowicz (celebrans w latach 1679–1689), Stanisław Mrozius (celebrans 1615–1622, też mansjonarz). Wikariusze byli równolegle psalterzystami w św. Janie (Jan Dłużniewita 1587–1607), Stanisław Garwołński (1589–1608), Stanisław Piotr Poliński (1657–1669), mansjonarzami (Stefan Poździez 1642–1673). Uposażenie z racji posiadanych altarii mieli Paweł z Gralewa (1595–1625) i Roslanus Volscius. AAW, Lib. cop. 1–7; Lib. bapt. 1–8.

¹³ M. Sierocka-Pośpiech, *Urodzenia i chrzty w siedemnastowiecznej Warszawie (czas i miejsce) [w:] Od narodzin do wieku dojrzałego. Dzieci i młodzież w Polsce, cz. 1, Od średniowiecza do wieku XVIII*, red. M. Dąbrowska, A. Klonder, Warszawa 2002, s. 55–66; też: *Rynek małżeński w Starej Warszawie w XVII wieku na podstawie rejestracji ślubów w parafii*

Jak się wydaje, obowiązki udzielania sakramentu chrztu i ślubu rozłożone były na wszystkich wikariuszy pracujących aktualnie w kolegiacie. Z informacji zawartych w metrykach wynika, że istniała zasada tygodniowego celebrowania sakramentów przez wyznaczonego wikariusza, po czym obowiązki przejmował kolejny kapłan. Można też zauważyć zasadę, że wikariusz udzielający w danym tygodniu ślubów, nie chrzczył¹⁴. Widoczny jest przy tym nierównomierny podział tych obowiązków między wikariuszami; jedni celebrowali sakramenty częściej, inni zaś zdecydowanie rzadziej¹⁵. Z obliczeń dokonanych na podstawie ksiąg chrztów dla lat 1601–1615 wynika, że chrztów w kolegiacie udzielało wówczas 9 kapłanów rocznie (we wzmiankowanym okresie było ich w sumie 28). Pracowali oni jako celebransi od jednego do 14 tygodni w ciągu roku, najczęściej 4 do 6 tygodni rocznie. We wpisach metrykalnych zauważalne jest również zjawisko zastępowania wikariusza wyznaczonego wcześniej, a nieobecnego lub skierowanego do innych prac, przez innego kapłana. Widać to dobrze na przykładzie wspomnianego już Jana z Wąsosz, który celebrował chrzty w 1603 r. przez 14 tygodni, przy czym był wyznaczony do ich celebrowania tylko w okresie 9 tygodni, przez 4 kolejne tygodnie zastępował wyznaczonego wcześniej duchownego, a w jednym tygodniu był współcelebrantem. Podobnie liczne zastępstwa miał on w roku następnym; z 11 tygodni pracy cztery były zastępstwami.

Wśród duchowieństwa kościoła św. Jana celebransami chrztów i ślubów byli także mansjonarze. W kolegiacie świętojańskiej od lat 40. XV w. funkcjonowało kolegium mansjonarzy — duchownych, którzy z racji posiadanego beneficjum i woli fundatora obowiązani byli do codziennych modlitw i odprawiania określonej liczby mszy w jego intencji. Od 1441 r. w kolegiacie istniało kolegium 7 mansjonarzy (zwanych później królewskimi — *mansionarium regiorum*) uposażonych przez księżnę Annę Mazowiecką przy kaplicy Wniebowzięcia Matki Boskiej¹⁶. Początkowo prawo patronatu nad mansjonarzami mieli książęta mazowieccy, potem królowie polscy; w 1560 r. król Zygmunt August oddał prawo mianowania mansjonarzy kapitule warszawskiej. W latach 30. XVII stulecia w kaplicy Baryczkowskiej zostały ufundowane trzy mansjonarie z legatu Elżbiety Baryczkówny (dobra Bielaw, Świerże i Mironice). Realizowali tę fundację Urban

---

św. Jana [w:] *Spółeczeństwo Staropolskie*, Seria Nowa, red. A. Karpiński, t. 3, Warszawa 2011, s. 211–225.

¹⁴ W 1609 r., w drugim tygodniu po święcie Trzech Króli, dzieci chrzczył wikariusz Mateusz Kuberski, a ślubów udzielał wikariusz Stanisław Garwoliński. W dwa tygodnie później sakrament chrztu szafował Andrzej Błoński, a małżeństwa Paweł Gralewski. Z kolei w 1610 r., w drugim tygodniu po Wielkiej Nocy, chrzczył wikariusz Jan Zambrowski, a małżeństwom błogosławił Maciej Sannicki. Natomiast w 1614 r., w 15 tygodniu po święcie Trzech Króli chrzty celebrował Mateusz Kuberski, stułą wiązał zaś Jan Dąbrowski. AAW, Lib. bapt. 1; Lib. cop. 1.

¹⁵ Wikariusze wypełniali swe obowiązki według dyżurów wyznaczanych przez wicedziekana kolegiaty, zob. L. Królik, op. cit., s. 113.

¹⁶ J. Nowacki, op. cit., 638, F. K. Kurowski, op. cit., 30; L. Królik, op. cit., s. 115–117. Akt erekcyjny kolegium wydał biskup poznański Andrzej Bniński. Początkowo uposażenie kolegium stanowiły dziesięciny z 6 wsi leżących w diecezji płockiej i archidiecezji gnieźnieńskiej. Uposażenie to w XVI w. powiększyło się o dziesięcinę z parafii Ujazdów i wsi Wielka Wola. W jego skład wchodziły też czynsze z wynajmu warszawskich nieruchomości. Jak piszą J. Nowacki (op. cit., s. 638) i F. K. Kurowski (op. cit., s. 30) liczba mansjonarzy z czasem malała, ze względu na uszczuplenie uposażenia.

Witowski oraz Mateusz i Jerzy Baryczkowie, mąż i bracia rodzeni fundator-ki¹⁷. Liczba mansonarzy w kolegiacie warszawskiej, podobnie jak wikariuszy, była płynna i – jak piszą historycy Kościoła — z czasem malała ze względu na uszczuplenie dotacji. Na czele kolegium mansonarzy, podobnie jak wikariuszy, stał senior. Długoletnim seniorem tego kolegium był Andrzej Szelc (Smelc), określany w źródłach jako *mansionarius perpetuus*. Czynnym celebransem był on w latach 1652–1688, do swej śmierci w wieku 66 lat¹⁸. W latach 50. XVII w. seniorem kolegium mansonarzy był Stefan Poździesz, wikariusz wieczysty, a od 1690 r., przez kilkanaście lat, Tomasz Magoski. W badanym okresie celebransami było 24 mansonarzy, z których 12 (50%) pełniło tę funkcję tylko przez rok; natomiast z pozostałych dwunastu aż sześciu (25%) było związanych z kościołem świętego Jana od 2 do 5 lat, jeden (4,2%) od 6 do 10 lat, czterech (16,6%) od 11 do 20 lat, a jeden — wspomniany senior kolegium Andrzej Szelc, powyżej 20 lat.

Mansonarze celebrowali chrzty i śluby okazjonalnie, nie należało to bowiem do ich obowiązków, chociaż przynosiło dodatkowe dochody¹⁹. Do lat 50. XVII w. jako celebransi pojawiali się w zapisach metryk właściwie jednostkowo; dopiero od lat 60. XVII w. odnotowujemy 2–3 mansonarzy jako celebransów w ciągu roku. Mansonarze wykonujący zadania wikariuszy byli określani we wpisach metrykalnych najczęściej jako *substitutus vicarius*, a także *probus* lub *probans vicarius* i *pater substitutus protunc vicarius*, czyli jako duchowni zastępujący.

Zupełnie sporadycznie i wyjątkowo funkcje celebransów powierzano altarystom i psalterzystom. Czyniono tak za specjalnym pozwoleniem, a – jak można sądzić — zdarzało się to tylko w sytuacjach koniecznego zastępstwa. Altaryści byli to księża związani z fundacjami ołtarzy lub kaplic znajdujących się w kościele świętojańskim, z którymi łączyło się stałe uposażenie. Przede wszystkim zobowiązani byli do odprawiania mszy w oznaczonych dniach tygodnia i miesiąca w intencji ustalonej przez fundatora. W latach 1601–1603 w kościele św. Jana były 23 altarie, z czego tylko 16 obsadzonych²⁰. Od altarystów nie wymagano wyższych święceń kapłańskich. W badanym okresie w zapisach metryk pojawiło się tylko 5 altarystów. Liczniejszą grupę celebransów tworzyli psalterzyści, których w omawianym okresie pojawiło się dwunastu.

Kolegium psalterzystów przy kolegiacie warszawskiej zostało utworzone w oparciu o zapisy księcia Janusza mazowieckiego i księżnej Anny, ale dekret

¹⁷ O fundacji zob. L. Królik, op. cit., s. 117–118. W metrykach tylko raz w 1662 r. był wspomniany *expresis verbis* mansonarz kaplicy baryczkowskiej, Wojciech Grzymalski zapisany jako „praepositus capellae Barickoviensis”. AAW, Lib. bapt. 6, s. 284.

¹⁸ Zob. F. K. Kurowski, op. cit., s. 48.

¹⁹ Mansonarze pełnili także inne funkcje; mansonarz Jan Bissevitha, zastępujący wikariusza w latach 1584–1587, był jednocześnie altarystą w kolegiacie. W 1671 r. Wojciech Sikorski był pisarzem kapituły kolegiackiej. Pisarzem konsystorza warszawskiego był mansonarz Jan Pelczyński (1645), a Wojciech Piankiewicz (1661–1662) był jednocześnie plebanem ujazdowskim. Mansonarz Tomasz Kierzkowski był jednocześnie organistą w kościele św. Jana (1678). AAW, Lib. bapt., 4, 6–7; Lib. cop. 2–4, 6.

²⁰ Takie dane podaje S. Olczak (op. cit., s. 60) na podstawie wizytacji z tych lat. J. Nowacki (op. cit., s. 601) pisał o wyższej liczbie altarii — 39, nie precyzując z jakich lat pochodzą te dane. Natomiast L. Królik (op. cit., s. 119–121) do 1630 r. doliczył się 42 altarii.

erekcyjny kolegium biskup Jan Lubrański wydał dopiero w 1527 r.²¹ Odtąd ośmiu księży miało obowiązek codziennego śpiewania psalterza. Na czele kolegium stał prepozyt, który jednocześnie pełnił funkcję prepozyta w szpitalu Duchy Św. Znanymi nam seniorami tego kolegium, wymienionymi w księgach metrykalnych, byli Adam Mirek, sprawujący tę funkcję od 1645 r. i Piotr Łagiński, od 1693 r. Kolegium psalterzystów zarządzał wyznaczony wikariusz kolegiaty; od 1651 r. był nim Stanisław Jodłowski, *vicarius perpetuus* i *administrator collegii psalteristorum*. Uposażeniem kolegium psalterzystów był czynsz pochodzący z dochodów szpitalnych, fundusz ze splawu przez Wisłę oraz dary pieniężne często lokowane na kamienicach staromiejskich²². Psalterzyści zamieszkiwali kamienicę przy ulicy Świętojańskiej, obok kościoła św. Jana, zwaną Psalteria.

Księgi metrykalne i znajdujące się w nich zapisy chrztów i ślubów nie dostarczają, co jest w pełni zrozumiałe, informacji o kwalifikacjach zawodowych duchownych parafialnych i z parafią związanych, poziomie ich wykształcenia, środowiskach z jakich pochodzili, czy też o sumiennosci w wykonywaniu obowiązków duszpasterskich i administracyjnych. Z dużą dozą prawdopodobieństwa można jednak założyć, że poziom wykształcenia duchowieństwa parafialnego kościoła św. Jana w Starej Warszawie nie odbiegał szczególnie od poziomu wykształcenia ogółu duchownych parafialnych w kolegiatach w większych miastach ówczesnej Rzeczypospolitej. Jak piszą znawcy problematyki, poziom wykształcenia duchowieństwa parafialnego nie był wysoki, choć na tle ogółu grupa ta z pewnością należała do elity w swoim środowisku pracy. Do uzyskania wyższych święceń, w tym prezbiteriatu, wymagano umiarkowanego zakresu umiejętności i wiedzy — znajomości czytania i pisania, średniego zaawansowania w języku łacińskim, znajomości prawd wiary oraz orientacji w podstawach nauki o sakramentach świętych i sposobach ich szafowania. Zwyczajową drogą do nabycia wiedzy były szkoły parafialne, a następnie szkoły kolegiackie i katedralne oraz seminaria duchowne, prowadzone przez duchowieństwo zakonne, do których trafiało nieliczne grono przyszyłych kapłanów²³. Z rejestracji metrykalnej można jedynie wyciągnąć wnioski dotyczące sfery działalności wikariuszy, jako administratorów ksiąg metrykalnych, dotyczącej jakości i staranności prowadzenia wpisów, a bywało z tym różnie. W księgach można często spotkać niechlujne i słabo czytelne pismo, błędy językowe, skrótowe zapisy, liczne skreślenia i poprawki.

Na podstawie wpisów metrykalnych można natomiast uzyskać pewien pogląd na pochodzenie terytorialne wikariuszy w parafii świętojańskiej. Udało się bowiem wyłonić grupę 36 wikariuszy pracujących w parafii w latach 1583–1640,

²¹ L. Królik, op. cit., s. 114.

²² Tamże, s. 114–115.

²³ S. Olczak, *Duchowieństwo parafialne diecezji poznańskiej w końcu XVI i pierwszej połowie XVII w.*, Lublin 1990 s. 107–124; tenże, *Szkolnictwo parafialne w Wielkopolsce w XVII i XVIII w.*, Lublin 1978, M. Różański, op. cit., s. 150–166; J. Kracik, *Nielatwe początki seminarium*, s. 238–240; H. Karbownik, *Szkolnictwo elementarne na terenie archidiaconatu warszawskiego w przedrozbiorowej Polsce*, „Studia Płockie”, t. 21, 1993, s. 127–136; A. Sołtan, *Oświata elementarna w Warszawie do połowy XVII w.*, „Studia Warszawskie”, t. 14, 1977, z. 2, s. 133–170.

o których wiemy skąd pochodzili²⁴. Okazało się, że 32 duchownych (89%) pochodziło z Mazowsza, w tym większość z archidiaconatu warszawskiego i z terenów diecezji płockiej, natomiast tylko 4 księży (11%) spoza tej dzielnicy. Wśród 30 miejscowości pojawiających się w metrykach jako miejsce pochodzenia duchownego, 19 stanowiły miasta i miasteczka a 11 wsi; ponad 69% wikariuszy kolegiaty staromiejskiej rekrutowało się z miast, a niemal 31% ze wsi. Przy tym z kilku miast mazowieckich pochodził więcej niż jeden kapłan — z Zakroczyimia i Błonia po trzech, a z Garwolina i Grodźca (Grodzisk) po dwóch. Podobne wyniki badań pochodzenia duchowieństwa parafialnego w diecezji poznańskiej otrzymał Stanisław Olczak, na podstawie danych z ksiąg święceń z lat 1588–1619 i akt wizytacyjnych z lat 1601–1629. Ustalił on, że 65,5% duchownych pracujących w diecezji poznańskiej pochodziło z miast, natomiast 34,5% ze wsi. Obliczył, że ponad 81% duchowieństwa pochodziło z tej diecezji; w skali archidiaconatu warszawskiego mniej, bo tylko 64% księży, ale biorąc pod uwagę tylko wikariuszy zaobserwował wzrost do 68%. Zauważył także, że 14% wikariuszy i 16% plebanów w archidiaconacie warszawskim pracowało w swych rodzinnych stronach (w parafii lub dekanacie)²⁵.

Na podstawie wpisów do ksiąg ślubów i chrztów można również dokonać próby oszacowania długości pracy duszpasterskiej niższego duchowieństwa w parafii świętojańskiej. Przy założeniu, że nawet jednokrotne pojawienie się wikariusza lub innych duchownych parafialnych, jako celebransów w danym roku „zalicza” im ten rok „do stażu pracy”, rozpiętość lat pracy, zwłaszcza wikariuszy, w okresie od końca XVI do końca XVII w. okazała się ogromna i wynosiła od poniżej roku do 50 lat²⁶. Na podstawie przeprowadzonych wyliczeń zaobserwowano, że wśród 123 wikariuszy zarejestrowanych we wpisach, aż 74 było związanych z parafią świętojańska od poniżej jednego roku do 5 lat (60% — w tym grupa 33 duchownych, tj. 27%, która pracowała u św. Jana krócej niż rok). Z kolei zbiorowość wikariuszy związanych z parafią powyżej 10 lat wyniosła 29% (42 duchownych). Najmniej liczną była grupa 13 wikariuszy (11%), pracujących u św. Jana od 6 do 10 lat. W grupie mansjonarzy (24 duchownych) połowa pracowała w kolegiacie poniżej roku, 6 mansjonarzy (25%) od 2 do 5 lat, pięciu (21%) od 6 do 20 lat, a jeden mansjonarz przepracował w kolegiacie ponad 20 lat. Według przeprowadzonych wyliczeń, tylko rok przepracowało w parafii pięciu celebrujących chrzty altarystów. Spośród 12 psalterzystów celebrujących chrzty aż 8 (66,8%) pracowało krócej niż rok, a czterech (33%) od 6 do 20 lat. Niewątpliwym rekordzistą wśród wikariuszy był Andrzej Błoński (występujący

²⁴ Są to wpisy identyfikujące duchownych imieniem i miejscem pochodzenia a nie nazwiskiem; o pochodzeniu terytorialnym niższego duchowieństwa parafialnego zob. M. Różański, op. cit., s. 108–125; J. Kracik, *Vix venerabilis. Z dziejów społecznych niższego kleru parafialnego w archidiaconacie krakowskim w XVII–XVIII wieku*, Kraków 1982, s. 34–43.

²⁵ S. Olczak, *Duchowieństwo parafialne*, s. 69–97.

²⁶ S. Olczak (*Duchowieństwo parafialne*, s. 52–53) też zwraca uwagę na dużą rozpiętość lat pracy duchowieństwa parafialnego w diecezji poznańskiej; M. Różański, op. cit., s. 217–236 analizował łącznie długość pracy wikariuszy, mansjonarzy, prebendarzy i altarystów w parafiach archidiaconatu uniejowskiego w kontekście kariery duchowieństwa parafialnego, wykorzystując w badaniach informacje również z ksiąg metrykalnych. Ustalił, że dominująca długość pracy w jednej parafii wynosiła od 1 do 5 lat (51% w przebadanej grupie 211 duchownych).

w metrykach też jako *Błonensis, a Błonie*), celebrujący — z różnym natężeniem — chrzty i śluby przez ponad 50 lat (od 1605 do 1655 r.). Inni to: Wojciech Czeleński (Czeleczki) z 35-letnim stażem, Paweł Gralewski posługujący przez 31 lat (1595–1625), Serafin Czerwonka — przez 30 lat (1626–1655), Roslanus Volscius — przez 35 lat (1621–1655) oraz przywoływani już Adam Władysław Sieniewicz, będący wikariuszem u św. Jana przez 29 lat (od 1651 do 1684 r.) i Jan z Wąsoszy, wikariusz w latach 1602–1626.

Wraz z rosnącym znaczeniem kolegiaty św. Jana, najważniejszego kościoła w archidiakonacie warszawskim, oraz zmianami zachodzącymi w obrazie społecznym i charakterze samego miasta od lat 20. XVII w., jako celebransi sakramentów zaczęli pojawiać się wyżsi duchowni. Początkowo było to miejscowe duchowieństwo kapitulne, kanonicy i prałaci związani z kolegiatą warszawską, później, od połowy wieku, członkowie innych kapituł i biskupi. Udział wyższego duchowieństwa w szafowaniu sakramentów w kościele parafialnym św. Jana był związany przede wszystkim z chrztaami i ślubami „niecodziennymi”, takimi jak chrzty lub śluby szlacheckie, bogatych mieszczan warszawskich, czy konwersje — zwłaszcza z judaizmu²⁷. Wówczas obecność wyższego duchowieństwa jako celebransów przydawała dodatkowego splendoru uroczystościom i jeszcze dobitniej podkreślała ich znaczenie.

Utworzenie kapituły w kościele św. Jana wiązało się z podniesieniem tego kościoła do rangi kolegiaty. Kapituła początkowo liczyła 4 prałatów (dziekan, proboszcz, archidiakon, kustosz) i 8 kanoników²⁸. Z czasem doszły kolejne prałatury: w 1547 r. scholasteria, w 1603 r. prałatura kanclerska, a w latach 60. XVII w. kantoria. Obowiązywała zasada, że prałaci i kanonicy powinni rezydować przy swoim kościele i mieszkać w jego pobliżu. Dlatego niedaleko kolegiaty znajdowały się domy mieszkalne, tak zwane kurie kanoniczne. Zwyczajowo na prebendy kanoniczne osadzano duchownych mających wyższe święcenia kapłańskie i pochodzących głównie ze stanu szlacheckiego. W XVII w. prawnie ograniczono dostęp plebejuszy do kapituł, a w Warszawie nastąpiło to faktycznie w 1669 r. Odtąd tylko 4 prebendy kanoniczne, tak zwane doktoralne, były przeznaczone dla duchowieństwa spoza stanu szlacheckiego²⁹.

Pomimo że członkowie warszawskiej kapituły kolegiackiej byli zwolnieni z obowiązków duszpasterskich na terenie parafii staromiejskiej³⁰, to w praktyce dość często je wykonywali — stanowiąc ponad 56% celebransów wśród wyższego duchowieństwa. Poczesne miejsce zajmował wśród nich oficjał warszawski Mateusz Jagodowicz (1603–1663), kanonik płocki i pułtuski, potem warszawski. W latach 1645–1658 był prepozytem łomżyńskim. Po objęciu w 1662 r. urzędu oficjała warszawskiego i wikariusza generalnego w archidiakonacie warszawskim został kanonikiem kolegiackim w św. Janie i proboszczem w kościele

²⁷ M. Sierocka-Pośpiech, *Chrzty różnowierców w Starej Warszawie w latach 1584–1688 na podstawie rejestracji metrykalnej parafii św. Jana w Warszawie*, „Miscellanea Historico-Archivistica”, t. 11, 2000, s. 211–223.

²⁸ J. Nowacki, op. cit., s. 297–320; L. Królik, op. cit., s. 34–57.

²⁹ Zasadę tę wprowadziła konstytucja sejmu elekcyjnego króla Michała (Korybuta Wiśniowieckiego), zob. L. Królik, op. cit., s. 36; J. Nowacki, op. cit., s. 603.

³⁰ Zwolnienie kanoników kolegiaty z obowiązków parafialnych nastąpiło już w latach 40. XV w., zob. J. Nowacki, op. cit., s. 603–605; L. Królik, op. cit., s. 57–66.

Najświętszej Marii Panny w Nowej Warszawie. Najprawdopodobniej od 1657 r. miał tytuł protonotariusza apostolskiego. Ksiądz Jagodowicz urodził się w Nowej Warszawie w 1603 r. w rodzinie mieszczan warszawskich, ukończył wyższe studia i legitymował się doktoratem obojga praw. Związany z królewiczem Karolem Ferdynandem Wazą, biskupem płockim, potem wrocławskim, przez wiele lat pełnił funkcję notariusza na jego dworze. Mateusz Jagodowicz pojawiał się corocznie jako celebrans w kościele św. Jana przez 22 lata; pierwsza wzmianka o nim jako celebransie została odnotowana w księgach metrykalnych w 1645 r., a ostatnia w 1666 r.³¹ Przez blisko 18 lat (1658–1675) celebrował okazjonalnie śluby i chrzty ksiądz Baltazar Aleksander Giza (1625–1689), kanonik warszawski, pułtuski i wrocławski, pleban w kościele NMP w Nowej Warszawie, protonotariusz papieski i sekretarz królewski pochodzący ze staromiejskiej rodziny patrycjuszowskiej, osiadłej w Starej Warszawie w XVI w., której członkowie zostali nobilitowani za panowania Jana Kazimierza. We wpisach metrykalnych od lat 40. do 60. XVII w. pojawiał się również ksiądz Ludwik Fantini, z rodziny włoskich imigrantów, kustosz warszawski, jednocześnie prepozyt stężycki, dziekan warmiński i archidiacon łowicki, ponadto sekretarz królewski. Przybyшем z Bawarii był ksiądz Mikołaj Erler (1584–1648), doktor obojga praw, prepozyt kolegiaty kieleckiej, kanonik sandomierski i warszawski, blisko związany z dworem Zygmunta III Wazy jako nauczyciel królewskich dzieci. W latach 1636–1645, kiedy został oficjałem i wikariuszem generalnym w archidiaconacie warszawskim, zaczął również szafować sakramenty w kolegiacie warszawskiej³². Poza członkami kapituły warszawskiej śluby i chrzty celebrowali kanonicy spoza kolegiaty (17 duchownych, 22% wyższego duchowieństwa). Byli to głównie księża związani z dworem królewskim lub dworami biskupimi (sekretarze, pisarze), którzy w roli celebransów występowali sporadycznie³³.

³¹ L. Królik, op. cit., s. 190; J. Bartoszewicz, op. cit., s. 320; J. Nowacki, op. cit., s. 239. Ks. Jagodowicz był też szczególnie aktywny jako oskarżyciel w procesach przeciwko wyznawcom konfesji ewangelicko-augsburskiej, którzy zamieszkiwali miasto. M. Sierocka-Pośpiech, *Chrzty różnowierców*, s. 220.

³² J. Bartoszewicz, op. cit., s. 17; F. K. Kurowski, op. cit., s. 43; J. Nowacki, op. cit., s. 237–239; AAW, Lib. bapt. 3–7; Lib. cop. 3–6. Jako celebransi pojawili się w metrykach także Jan Raciborski (1611–1625) i Mikołaj Ruskiewicz (1625–1630). W metrykach jako celebransów odnotowano następujących kanoników warszawskich: Adam Aleksander Alansi (1632–1648), Jan Żmijewski (1625–1631), Marcin Katlewski (1654) i Andrzej Jan Chawłos (zm. 1643 r.). Ostatni z wymienionych pochodził z patrycjuszowskiej rodziny mieszczan Starej Warszawy. Był doktorem obojga praw, kanonikiem poznańskim (od 1631 r.) i warszawskim (od 1617 r.), a także plebanem w parafii Długa na Mazowszu. Pod koniec życia był proboszczem w kościele Św. Ducha za Murami w Warszawie, zob. J. Nowacki, *Chawłos Andrzej Jan [w:] Polski słownik biograficzny*, t. 3, Kraków 1937, s. 266. Katalog prałatów i kanoników warszawskich zestawiał L. Królik, op. cit., s. 183–203.

³³ W metrykach odnotowano pojawienie się księży: Andrzeja Błockiego, kanonika łuckiego (1669, 1672), Konstantego Kazimierza Brzostowskiego, kanonika wileńskiego i prepozyta trockiego (1683), Stanisława Buczeńskiego, kanonika gnieźnieńskiego i warmińskiego (1673–1674), Jana Kurdwanowskiego, kanonika krakowskiego (1685), Pawła Leszczyńskiego (1661), Michała Kranicha, kanonika poznańskiego (1657–1658), Macieja Wołczyńskiego, kanonika warmińskiego (1673), Józefa Bernarda Zebrzydowskiego, kustosa krakowskiego (1699) i Szymona Żeligowskiego, kanonika gnieźnieńskiego (1699). AAW, Lib. bapt. 6–8; Lib. cop. 4–7.

W 2. połowie XVII w. wyraźną, choć nieliczną, grupą celebransów byli biskupi polscy (15 duchownych, ok. 22% wyższego duchowieństwa). Ze względu na pełnione funkcje publiczne (byli senatorami Rzeczypospolitej), a także zajmowane urzędy państwowe (kanclerstwo, podkanclerstwo, podskarbiostwo i inne) mieszkali w stolicy przez długi czas lub rezydowali w niej okresowo. Rezydencje w Warszawie posiadali arcybiskup gnieźnieński oraz biskupi: krakowski, włocławski, płocki i poznański. Wśród hierarchów najczęściej celebrowali chrzty i śluby biskupi poznańscy, włodarze archidiaconatu warszawskiego należącego do diecezji poznańskiej. W latach 1665–1669, 1672–1673 i 1683 w zapiskach metrykalnych pojawiał się biskup Stefan Wierzbowski (1663–1687), który jako pierwszy zaczął używać tytułu biskupa poznańskiego i warszawskiego, chociaż tytuł ten nie był zatwierdzony przez Stolicę Apostolską. On też, jako pierwszy z biskupów poznańskich, zaczął rezydować w Warszawie³⁴. Jego następcą — biskup Stanisław Witwicki (1687–1698), przed objęciem stolicy poznańskiej był biskupem kijowskim. Celebrował chrzty i śluby w latach 1676, 1682, 1688, 1690–1691 i 1694–1696. Szafarzem sakramentów był także Mikołaj Popławski, biskup inflancki (1685–1711), duchowny piastujący wcześniej różne funkcje kościelne, w tym oficjała archidiaconatu warszawskiego. Był doktorem teologii, wieloletnim dziekanem kolegiaty warszawskiej, a także znakomitym kaznodzieją. Znany był również ze swych działań na rzecz utworzenia przy kolegiacie seminarium duchownego, na które w 1682 r. ofiarował część zabudowań swej prałatury³⁵. Chrzty i śluby celebrował w latach 1672–1673, 1677, 1679–1681, 1683–1694, 1696 i 1698. W sumie, w badanym okresie, wyższe duchowieństwo stanowiło 26,6% (76 księży) ogółu celebransów w kolegiacie świętojańskiej.

Zupełnie wyjątkowo i w bardzo określonych sytuacjach wśród celebransów pojawiali się zakonnicy (3% ogółu — 10 księży). Sprawowali oni rolę celebransów przede wszystkim podczas epidemii nawiedzających miasto, zwłaszcza tych długotrwałych, kiedy inni duchowni opuszczali Warszawę. Byli to księża z warszawskich klasztorów: jezuita, augustianie, kanonicy regularni, paulini, bernardyni i księża misjonarze³⁶.

Dość wyraźnie zarysowała się nieliczna, bo licząca 26 duchownych (9% celebransów) grupa księży spoza parafii (nie wliczając do niej wyższego duchowieństwa), której przedstawiciele, jak się wydaje, nie byli związani w żaden sposób z kolegiatą staromiejską. Byli to duchowni pracujący jako kapelani, kaznodzieje, spowiednicy na dworze królewskim i w dworach biskupów, pojawiający się jako celebransi z reguły jednokrotnie. Do grupy tej należeli między innymi, związani

³⁴ Używanie przez Wierzbowskiego tytułu biskupa poznańskiego i warszawskiego wywołało protest kapituły poznańskiej, zob. J. Nowacki, op. cit., s. 108. Dwór biskupów poznańskich mieścił się na ul. Świętojańskiej. W 1547 r. biskup Benedykt Izdbieński zakupił tam kamienicę od Małgorzaty Zaborowskiej, wdowy po kasztelanie Piotrze Kopytowskim, a potem sąsiednie dwie kamienice od kanonika Erazma Gierlacha i wikariusza Jana Płockiego. I. Nowacki, op. cit., s. 150. Noty biograficzne obu biskupów, zob. P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce. Słownik biograficzny*, Warszawa 1992, s. 221, 224.

³⁵ P. Nitecki, op. cit., s. 169–170.

³⁶ W kolegiacie św. Jana istniały dwie prebendy kaznodziejskie, pierwsza ufundowana w 1562 r., druga w 1592 r., specjalnie dla jezuitów. Być może celebransi-jezuita byli związani z tą prebendą. AAW, Lib. bapt. 8; Lib. cop. 6.

z dworem biskupa Karola Ferdynanda Wazy, kapelani Zygmunt Cizowski i Wojciech Gnatowski oraz pisarz pokojowy księcia, prepozyt nurski Jan Dembiński. Sekretarzami królewskimi byli Zygmunt Suliński i Jan Gębicki, prepozyt miechowski³⁷.

Podsumowując, możemy wskazać na różnorodność duchowieństwa celebrującego śluby i chrzty w kolegiacie świętojańskiej. Główny ciężar sprawowania sakramentów spoczywał na duchowieństwie parafialnym, wikariuszach i — w pewnym stopniu — również na mansjonarzach. W szczególnych chrztach i ślubach (magnackich, szlacheckich, patrycjatu warszawskiego) uczestniczyło wyższe duchowieństwo związane przede wszystkim z kolegiatą warszawską i biskupi poznańscy. Rezydencjonalny charakter Warszawy powodował, że wśród szafarzy sakramentów pojawiali się duchowni związani z dworem monarszym i dworami magnackimi.

Maria Sierocka-Pośpiech, Celebrants of baptisms and marriages in the St. John's the Baptist parish collegiate church in Warsaw in the years 1583–1700 (based on the vital records)

Summary

The article is based on the registers of the St. John's the Baptist parish in the Old Warsaw (1583–1700), that were kept in the Archives of the Archdiocese of Warsaw. The specificity of this parish was the multiplicity and diversity of working there priests. In the collegiate church of St. John, which was the parish church of Old Warsaw town, a total of 283 priests celebrated weddings and baptisms during described period. Among them 123 (43.5%) were vicars, 43 (15.2%) prelates and canons of the collegiate church, 24 (6%) lower vicars at the collegiate, and 17 (6.0%) prelates and canons from other churches. At the same time 15 representatives (5.3%) of the higher clergy (bishops suffragan, officials, etc.) were celebrants. In addition, small number of monks from the religious monasteries in Warsaw (10 persons, ie. 3.5%) acted as celebrants. Celebrants became also other members of the parish clergy. Baptisms and marriages were given by 12 (4.3%) psalterists, 5 (1.7%) acolytes and 8 (2.8%) other priests of that parish church, and 26 (9.2%) from outside that parish. The main responsibilities of the sacraments were laid on the lower parish clergy, vicars and their deputies. The very special baptisms and weddings (of magnates, the nobility or patricians of the city of Warsaw) were attended by the higher clergy of the collegiate church of Warsaw and bishops from Poznan. Capital character of Warsaw city meant too that among the celebrants appeared priests associated with the royal court and courts of magnates.

Słowa kluczowe: Warszawa, kolegiata św. Jana, księgi metrykalne

³⁷ W kolegiacie św. Jana latach 1685–1687 udzielał ślubów i chrzczył Gabriel Józef Nysprowicz, duchowny ormiański, prezbiter i kapelan Ormian warszawskich.